

СВОЄРІДНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ЧИННИК ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ ІНОКОМУНІКАНТІВ У СПІЛКУВАННІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Українські освітні пропозиції завжди були привабливими для іноземних громадян з країн Близького Сходу, Азії, Африки, Латинської Америки. На початку 2000-х в Україні навчалося близько 70 тисяч іноземців, що здобували фахову освіту в українських університетах. Незаперечним є той факт, що система вищої освіти протягом останніх десятиліть перебуває в процесі реформування, стратегічними завданнями якого є трансформація кількісних показників в якісні. Це повною мірою стосується й навчання іноземних здобувачів вищої освіти.

Надання освітніх послуг громадянам із близького й далекого зарубіжжя в Україні має свою історію, традиції, систему, науково-методичну базу. У системі навчання іноземців виокремлюють доуніверситетський, додипломний і післядипломний етапи підготовки, кожний з яких має свої особливості.

Мета нашої статті – описати систему навчання інокомунікантів української мови на етапі доуніверситетської підготовки, чинники, що впливають на досягнення мети, окреслити шляхи подальшого розвитку.

Власне навчанням передує непростий шлях іноземного громадянина до освітнього простору українського університету: вибір закладу освіти, де пропонують освітні програми відповідного фаху; подання документів на розгляд відбіркової комісії; отримання запрошення на навчання; подання документів до консульських установ України в країні проживання й отримання візи для освіти; прибуття в Україну й до обраного місця тощо. Правила прийому щороку зазнають деяких змін, і університети намагаються адаптуватися до цих процесів, щоб залучати іноземців на навчання і мати змогу надавати якісні освітні послуги.

Традиційно, за даними Українського державного центру міжнародної освіти, понад 70% іноземних абітурієнтів звертаються до фірм-посередників, послуги яких не завжди задовольняють потреби кандидатів на навчання. Лише незначний відсоток вступників напряму контактує з відповідними структурами університетів. Опитування, проведені серед студентів, свідчать, що частина абітурієнтів взагалі немає доступу до Інтернету в місці свого постійного проживання; українські університети у світовому рейтингу перебувають далеко не на перших позиціях і пошук їх ускладнений. А університети не завжди мають ресурси задля прямої комунікації з іноземцями, що планують здобувати освіту в українських ЗВО. Більшість іноземних абітурієнтів довіряє співвітчизникам, родичі або знайомі яких вже здобули освіту в Україні, або навчаються там сьогодні. Наразі в Україні проходить процес створення електронної бази для вступу через єдину платформу, планується, що процес подачі документів буде простий і прозорий, що, безумовно, допоможе вітчизняним закладам вищої освіти стати привабливішими і ближчими до іноземних кандидатів на навчання, адже безпосереднє спілкування з потенційним студентом сприятиме його швидкій інтеграції в академічний простір університету. На сьогодні, фактично, вступити до більшості українських університетів, отримавши запрошення, іноземні абітурієнти можуть тільки фізично перебуваючи на території нашої країни, а через воєнний стан і безпекову ситуацію, закритість повітряного простору, число таких іноземців значно скоротилося. А для організації вступу онлайн існує багато перешкод як в організації, так і у проведенні.

Проте, попри всі труднощі на етапі пошуку університету і вступу до нього, тисячі іноземних громадян щороку вступали на навчання до закладів вищої освіти України. До повномасштабного вторгнення росії в Україну найбільшим попитом користувалися освітні програми медичного профілю, а лідерами за чисельністю іноземних здобувачів вищої освіти були Харків, Київ, Луганськ, Одеса, Львів.

Полтавський державний медичний університет (раніше Українська медична стоматологічна академія) здійснює підготовку фахівців медичної галузі з числа іноземних громадян з 1992 року. Понад 25 років (з 1997 р) в університеті функціонує структурний підрозділ, що забезпечує доуніверситетську підготовку іноземних громадян до навчання в закладах вищої освіти України, перш за все, у ПЦМУ.

Метою доуніверситетської підготовки є не лише оволодіння слухачами мовою навчання на рівні, достатньому для вивчення фундаментальних і клінічних дисциплін у медичному ЗВО, а й

соціокультурна адаптація здобувачів до освітнього простору університету, умов навчання і проживання у новому, незвичному соціумі. Досягнення мети вимагає створення своєрідного освітнього простору, де іноземні слухачі почувалися б комфортно, упевнено долали труднощі адаптації й вивчення мови, а навчальний процес відбувався б на засадах компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, міжкультурного, професійно й особистісно орієнтованого підходів з урахуванням потреб іноземців у комунікації (як в освітньому середовищі, так і поза ним) з представниками різних культур і носіями мови, що вивчається.

З досвіду роботи виокремимо специфічні чинники, що впливають на якість результатів навчання інокомунікантів на пропедевтичному етапі:

- необхідність дотримання єдиного мовного режиму викладачами української мови як іноземної, природничих і гуманітарних дисциплін, усіма співробітниками, що забезпечують виконання адміністративних функцій підрозділу доуніверситетської підготовки;

- навчальні комплекси, які здатні забезпечити формування комунікативної компетенції, сталих навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності з урахуванням майбутнього фаху і потреб соціокультурної адаптації;

- викладачі, які володіють методикою навчання мови іноземців на початковому етапі, можливість підвищення їхньої кваліфікації, розвитку цифрових компетенцій тощо;

- система заходів, спрямованих на адаптацію до навчання й проживання в новому соціумі;

- умови для всебічного розвитку особистості у позанавчальний час.

Так, єдиний мовний режим, якого дотримуються викладачі усіх дисциплін і адміністрація, передбачає, що на першому етапі навчання слухачі мають обмежений лексичний запас, незначну варіативність мовленнєвих моделей для вираження певних інтенцій, тому зрозуміти співбесідника вони можуть лише тоді, коли він знає це і послуговується лише знайомими інокомуніканту лексико-граматичними одиницями. Варто додати, що і темп мовлення на початковому етапі є дещо сповільненим, адже розрізнати лексеми, ділити висловлювання на синтагми, швидко обробляти й аналізувати почуте нерідною мовою дуже важко. Поступово, з розширенням словникового запасу, освоєнням базового курсу української як іноземної, вивчення відмінково-прийменникової системи мови, слухачі активніше вступають в комунікацію, швидше розуміють уже не сповільнене мовлення, а, отримавши перший позитивний досвід комунікації з носіями мови поза межами аудиторії, прагнуть до розширення кола спілкування.

Очевидно, що навчально-методичні комплекси для університетської підготовки іноземних здобувачів освіти мають свої особливості. По-перше, інокомунікант, який прибуває до України (а в умовах воєнного часу взагалі навчається онлайн поза межами мовного середовища), не може зрозуміти завдання нерідною мовою. Отже, кожна вправа у навчальних посібниках з мови, кожне завдання із природничо-наукових дисциплін має містити зразок виконання без зайвого використання специфічної термінології. По-друге, візуалізація матеріалу, що вивчається, підвищує активність слухачів, увиразнює заняття, урізноманітнює завдання, уможливує поєднання різних каналів сприйняття й обробки інформації, що, в свою чергу, дозволяє формувати комунікативні компетенції в усіх видах мовленнєвої діяльності.

На доуніверситетському етапі один з основних шляхів засвоєння української мови як іноземної – вивчення мови через культуру, а культури через мову, тобто оволодіння мовою через факти культури та традицій (соціокультурний аспект як визначальний у пізнанні української мови).

Природно, що у перший місяць навчання найбільша увага надається формуванню навичок розуміння мовлення зі слуху, продукування власних висловлювань у межах побутової та навчальної сфер діяльності. І на перші кілька місяців комунікативні потреби слухачів виявляються задоволеними.

Проте оволодіння мовою передбачає як вивчення суто мовних правил, так і формування вторинної мовної свідомості, так званої «третьої культури», коли знання рідної мови та культури, поєднуючись зі знаннями в цих же царинах мови, що вивчається, утворюють новий пласт мовних одиниць і соціокультурних образів у свідомості людини. Такий підхід до вивчення мови включає наступні блоки знань:

- лінгвістичний – знання мовних одиниць, що містять у своєму значенні національно-культурну складову, норм їхньої сполучуваності;
- паралінгвістичний – знання невербальних засобів спілкування та специфіки їх уживання в комунікативному акті;
- прагматичний – знання етикетних норм, правил поведінки у суспільстві з метою адекватного реагування на ситуацію спілкування;

- етнолінгвістичний – знання мовних засобів, що вживаються для називання реалій побуту, ознайомлення з традиціями, елементами матеріальної та духовної культури етносу, виявлення відмінностей від реалій рідної культури;

- етнопсихологічний – сприйняття національних особливостей, менталітету представників іншої культури, які диктують модель поведінки у певній мовній ситуації, знання яких дозволяє уникнути комунікативних невдач і культурного шоку.

Створення навчальних комплексів для доуніверситетської підготовки іноземних громадян потребує предметної та методичної професійної компетенції викладачів, які здатні креативно, з урахуванням психологічних особливостей сучасних абітурієнтів укладати навчальний контент таким чином, щоб поєднати предметний, соціокультурний, розвивальний аспекти з використанням сучасних інформаційних технологій. На сьогодні, беззаперечно, невід'ємною частиною професійних компетенцій викладачів є володіння цифровими навичками, готовність до змін, швидка реакція на зміни та виклики, вміння творити й підтримувати психологічну взаємодію та комфортне освітнє середовище, здатність до особистісного розвитку й самовідновлення.

Організаційна структура доуніверситетської підготовки обумовлена специфікою цілей і завдань, а також контингентом здобувачів освіти. Іноземні слухачі – це, здебільшого, юнаки та дівчата 17-20 років, які тільки-но закінчили школу і, відірвавшись від звичного їм родинного, суспільного та релігійного оточення, поринають у доросле самостійне життя в незвичній, новій і, на початку, незрозумілій країні. І головне – не знаючи та не розуміючи жодного слова навколо! Система підготовки базується на основних завданнях не лише навчити мові, а й допомогти адаптуватися, пристосуватися до нових умов життя та навчання: а це і проблеми здоров'я в нових кліматичних умовах, і проблеми харчування, і побутові проблеми, які виникають у гуртожитках чи на квартирах. Кожний викладач мови, він же куратор академічної групи, знайомлячись зі слухачами, намагається створити такий психологічний клімат, щоб допомогти їм подолати почуття ностальгії, суму за материнським теплом і батьківською підтримкою, за дружнім і веселим гамором численних братів і сестер. Опанувати не тільки відмінкові форми та дієвідмінювання, а й навчитися жити самостійно, здобувати знання ретельно та старанно, засвоїти засоби ефективного спілкування, познайомитися з українськими нормами поведінки та культури – мета кожного, хто проходить доуніверситетську підготовку.

З досвіду зазначимо, що найефективніше опанування мови й адаптаційні процеси відбуваються за умови формування академічних груп із представників різних країн, адже необхідність навчатися у спільному просторі спонукає до послуговування українською як мовою міжкультурної комунікації, сприяє розвитку толерантності, пошуку технологій спілкування, які б забезпечили розуміння одне одного.

Перше заняття – стрес для слухачів, адже вони потрапляють у нову спільноту, зазвичай, полімовну, полінаціональну, полікультурну. Завдання викладача – надати впевненості, допомогти подолати психологічний дискомфорт, об'єднати представників різних країн у команду, бо саме командна взаємодія є підґрунтям досягнення успіху, коли кожний учасник групи досягає своїх цілей у колаборації «переможець-переможець».

Освітня програма передбачає вивчення української мови як іноземної, наукового стилю мовлення, адже вже через 7 тижнів від початку навчання інокомуніканти розпочинають вивчення математики, фізики, хімії, біології українською. Узгодженість і єдина організаційно-методична структура навчальних комплексів з усіх дисциплін уможливує швидку адаптацію слухачів до навчання нерідною мовою, забезпечує дотримання принципів послідовності і наступності. Завдяки логічній будові навчальних посібників, системі завдань, добору модельованих і частково адаптованих текстів, подання матеріалу за принципом поступового ускладнення та принципом концентричних кіл досягається задекларована лінгводидактична мета – формування навичок комунікації у навчально-професійній сфері.

Принагідно зазначимо, що організація самостійної роботи і самоконтролю на доуніверситетському етапі підготовки іноземних здобувачів освіти теж має свої особливості. Більшість слухачів не мають навичок самостійної роботи, тому цей аспект навчання потребує постійної фасилітації як з боку викладача, так і студентської спільноти. Організація освітнього процесу в онлайн умовах передбачає формування в слухачів умінь самоконтролю і цілеспрямоване їх застосування. Задля цього аналізуються, адаптуються до потреб інокомунікантів методики формування вмінь самоконтролю; укладаються матеріали для самоконтролю до кожного змістового блоку всіх освітніх компонентів; активно застосовується геймінгтехнологія.

Лінгвокраїнознавчий курс «Країнознавство», що вивчається у другому семестрі, забезпечує знайомство слухачів з основними етапами історичного розвитку українського народу, його матеріальною і духовною культурою.

Звісно, останні роки, позначені пандемією і війною, вимушений перехід до змішаної форми навчання, а потім і до навчання онлайн у синхронному й асинхронному режимах, внесли корективи до організаційної структури освітнього процесу, перш за все, до забезпечення доступу іноземних здобувачів освіти до навчального контенту: посібників, навчальних мультимедійних презентацій, тренінгових завдань на електронних платформах, завдань для контролю і самоконтролю тощо. Неабиякого значення набуває зворотній зв'язок, опитування, комунікація зі слухачами задля задоволення освітніх потреб і формування передбачених освітньою програмою компетенцій. Ефективне засвоєння іноземної мови, результативність її вивчення, на нашу думку, неможливе без позитивного емоційного забарвлення, яке підтримує бажання спілкуватися нерідною мовою, сприяє запам'ятовуванню мовних одиниць, мовленнєвих кліше тощо. Під час онлайн спілкування в сучасних умовах вважаємо за необхідне акцентувати увагу на взаємодопомозі, сприятливій і комфортній атмосфері на занятті, адже психологічна складова наразі виступає визначальним чинником, коли індивідуальний підхід стає в абсолютний пріоритет на принципах емоційної підтримки, конфіденційності (у разі обговорення особистих історій і переживань), емпатії, відсутності осуду.

Забезпеченню мовної практики та соціокультурної адаптації інокомунікантів на доуніверситетському етапі навчання слугують засідання клубу "Меридіани дружби", які відбуваються раз на місяць, присвячені українським чи міжнародним святкам, визначним подіям чи особистостям. На таких засіданнях іноземні слухачі мають можливість спілкуватися з українськими здобувачами вищої освіти, розповідають про свої країни, читають вірші, співають українські сучасні чи народні пісні, а українські здобувачі освіти, натомість, знайомлять їх з українськими традиціями, культурою. «Давайте познайомимось», "Новорічна казка", "Свято всіх закоханих", "Музика весни", "У світі ввічливості", "Вас вітає Україна" – ось неповний перелік засідань мовного клубу. Окрім того, інокомуніканти долучаються до благодійності, відвідуючи, зазвичай до Дня Святого Миколая, школу-інтернат, де мають змогу поспілкуватися з дітьми, розвиваючи навички не лише побутової, а й професійної мовної комунікації. Завдяки розробленим навчальним екскурсіям (які натеper відбуваються у віртуальному режимі) іноземні слухачі мають змогу познайомитися з Україною, її культурним різноманіттям. Ще одним елементом освітнього процесу, що уможливорює удосконалення аудитивних навичок і розширення меж соціокультурної адаптації, вважаємо спільний перегляд короткометражних фільмів з подальшим обговоренням порушених у них питань. Наразі працюємо над відбором таких фільмів (доступних для розуміння на початковому етапі навчання дуже мало), відеоматеріалів у тіктоці тощо.

Українські університети докладають зусиль для збереження й розширення контингенту іноземних здобувачів освіти, створюючи умови для інтеграції їх в освітнє середовище, забезпечуючи співпрацю представників різних країн, що сприяє розвитку нових ідей, інновацій. Навчаючи іноземців на додипломному етапі у групах з вітчизняними студентами, створюємо умови для кращого розуміння інокомунікантами українців, їхнього менталітету, життєвих цінностей. А українські студенти отримують навички толерантної міжкультурної комунікації, постійно обмінюючись думками з іноземцями як у навчальний, так і у позанавчальний час. На жаль, у сучасних умовах, університети вимушені враховувати різницю у часі при організації онлайн навчання, тому полінаціональні групи на сьогодні є винятком, а не правилом.

Принагідно зазначимо, що на вибір України як країни для здобуття вищої освіти впливають чинники, на які університети не мають жодного впливу, зокрема, відсутність можливості офіційного працевлаштування для студентів-іноземців, проходження стажування після завершення навчання тощо. Тим часом у країнах Європи, Північної Америки іноземні студенти отримують професійний досвід і допомагають розвиватися місцевим підприємствам. На нашу думку, варто вже зараз розглядати необхідність залучення іноземних громадян на етапі повоєнної відбудови України, а отже й необхідність їхньої мовної підготовки.

Інтеграція іноземних студентів у освітній і соціокультурний простір України, отримання ними не лише фахової підготовки, а й досвіду спілкування з українцями, сприяє розширенню кола друзів нашої держави, адже випускники українських університетів стають амбасадорами української культури та вищої освіти.

Підсумовуючи, зазначимо, що урахування специфічних чинників, які впливають на якість надання освітніх послуг іноземним здобувачам вищої освіти в українських університетах на кожному

з етапів навчання, є шляхом до збереження й розширення можливостей інтеграції української вищої освіти в європейський і світовий простір.

Література

1. **Богиня Л. В., Колечкіна І. В.** Міжкультурна адаптація як домінанта формування сприятливого клімату в навчальній групі іноземних студентів. *Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні* : збірник тез наукових робіт учасників міжнар. наук.- практич. конф. (м. Львів, 23–24 квітня 2021 р.). 2021. С. 17–20.
2. **Костюк С.** Лінгводидактичні основи формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Філологічні студії*. 2016. Вип. 15. С. 267–277.
3. **Крицький І. О.** Шляхи підвищення якості навчання іноземних студентів вищого медичного навчального закладу. *Медична освіта*. 2019. №2. С. 19-23.
4. **Мазурик Д. В.** Про концепцію мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Випуск 10. С. 3–7.
5. **Цуркан М.** Методика викладання української мови як іноземної на синхронному зрізі XXI століття: тенденції розвитку. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 1. С. 97-102.
6. **Швець Г. Д.** Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2021. 689 с. URL: <https://cutt.ly/pbKX7To>